

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Дияна Димитрова Янкова
Департамент „Англицистика“, Нов български университет,
София

член на научното жури в конкурс за „доцент“ по направление 2.1 Филология (Славянска филология – теория на превода), обявен в ДВ, бр. 9 от 02.02.2016 г. от Катедра по славянско езикознание, ФСлФ, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Кандидати:

гл. ас. д-р Радост Ангелова Железарова, СУ „Св. Климент Охридски“
гл. ас. д-р Йорданка Атанасова Трифонова, СУ „Св. Климент
Охридски“

Тъй като конкурсът е за академична длъжност, голямо значение има преподавателската дейност и свързаните с нея научни трудове. Затова ще разгледам и оценявам отделно качествата на кандидатките в двете области – преподавателска и научно-изследователска дейност.

ПРЕПОДАВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

1. Гл. ас. д-р Радост Железарова започва преподавателската и научно-изследователската си кариера първоначално като хоноруван (1992-2007), а впоследствие и като редовен асистент (от 2007 г. досега). През 2003 г. успешно защитава докторска дисертация на тема „Прояви на лексикална асиметрия между българския и чешкия език“. Д-р Железарова е перспективен преподавател в Катедрата по славянско езикознание, ФСлФ, СУ „Св. Климент Охридски“. Освен упражненията по практически чешки език във всички курсове, по препоръка на проф. д-р И. Ликоманова, тя поема лекционния курс по Теория на превода (на бохемисти, полонисти, словакисти, сърбо-хърватисти и украинисти), семинарните занятия по Практика на превода (на бохемисти), а от 2012 г. чете и лекции по Техника на филологическата работа, като поема щафетата в тази сравнително нова дисциплина за славистите във ФСлФ от нейния създател доц. Я. Бъчваров. От 2013 г. по нейна идея е въведен факултативен семинар по Конферентен превод в зала от/на съответния славянски език (полски, словашки, сръбски, хърватски, украински и чешки) заедно с другите преподаватели от съответните профили. С тази инициатива и като титуляр на лекциите по теория на превода д-р Р. Железарова очевидно запълва една сериозна липса в професионалната квалификация на славистите, тъй като курсът се радва на голям интерес сред студентите, които дотогава не са имали възможност

в задължителната учебна програма за практически занятия по консекутивен и симултанен превод в конферентна зала при максимално реални условия.

2. Гл. ас. д-р Йорданка Трифонова започва научната си кариера в СУ „Св. Климент Охридски“ като специализант при проф. Св. Иванчев (1976-1977) и после като аспирант при проф. Д. Станишева (1978-1980). От 1981 г. научната ѝ работа продължава като сътрудник на Института за български език към БАН в секцията по славянско езикознание (1981-1993), секцията по социолингвистика и лингвостатистика (1993-2001) и в секцията по лингвокултурология (2001-2014). Направената справка в автобиографията на д-р Й. Трифонова показва, че през всичките тези 33 години тя е и хоноруван преподавател към Катедрата по славянско езикознание, което говори за нейният висок професионализъм и преподавателски опит. Пре 2012 г. защитава дисертация на тема: „Динамика в българската и чешката депроприална система в края на XX век“. От 2014 г. насам е гл. асистент по практически чешки език в същата катедра. През годините е била научен ръководител на множество дипломанти, успешно защитили дипломните си работи.

НАУЧНО-ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ

1. През последните години гл. ас. д-р Радост Железарова насочва своите научни търсения към теорията и практиката на превода и към чуждоезиковото обучение, в изследванията си има целенасочена единна линия, обединяваща теоретична позиция и методологичен подход.

В настоящия конкурс д-р Железарова представя монографията „Лингвистични проблеми и грешки в превода от славянски езици на български“ (2016), 15 студии и статии, художествени преводи, редактиране и съставителство на сборници и монографии.

В монографията, посветена на проблемите и грешките в превода на художествени текстове от няколко славянски езика, Р. Железарова отваря една не достатъчно разработена страница от българската транслатологията. В началото на книгата тя представя кратък обзор на гледните точки по отношение на омонимията, псевдоомонимията, интерференцията, като заема свое лично виждане по определени дискуссионни въпроси, относно същността и назоваването на някои от явленията и термините по темата.

Според авторката проблемът с междуезиковата интерференция заема съществено място в изследванията на транслатолозите, но най-често този проблем се разглежда еднопосочно, и то от родния език към чуждия. Новата гледна точка, която ни предлага д-р Железарова и която е в основата на нейната монография е, че междуезиковата интерференция е двупосочна и специалистите по превод и по чуждоезиково обучение не бива да подценяват влиянието и на всеки чужд език спрямо родния. В този смисъл книгата предлага интересна, добре обмислена и оригинална класификация

на преводаческите грешки, допускани в художествени преводи от различни славянски езици (чешки, словашки, руски, полски) на български.

Редакторската работа като неразделна част от преводаческата е обект на анализ и критична оценка в отделна глава, тъй като азбучната истина, че преди да учим нов език трябва да знаем преди всичко българския понякога се подминава от отделни преводачи. Според авторката голяма част от неточностите и грешките в преводните художествени текстове са вследствие на отсъствието на редактор, познаващ езика на оригинала.

Проблематиката, известна вече като „славяно-славянски превод”, след едноименната монография на И. Ликоманова, е успешно продължена от нейния последовател в лицето на Р. Железарова. Книгата ѝ „Лингвистични проблеми и грешки в превода от славянски езици на български” е своеобразно обобщение на проблемите, с които се сблъскват преводачите от славянските езици. Освен теоретичен преглед върху дискутираните проблеми, монографията има практическа и приложна насоченост, дадени са множество примери от отпечатани през последните години преводи, основно от чешки, словашки и руски, които дават достатъчно основание на авторката да направи своите изводи относно най-често срещаните грешки, както и да предложи решения за тяхното избягване.

Като забележка към съдържанието на монографията на Р. Железарова би могло да се недостатъчното засягане на всички теоретични аспекти спрямо транслатологичния подход, но трябва да се отбележи и уважи стремежът на авторката към приложния характер на изданието в учебния процес, в който трудно се отделят теорията от практиката на превода.

Освен това някои от примерите биха могли да се прецизират и да бъдат по-ясни и за читателите неспециалисти, макар че книгата очевидно е замислена и написана за нуждите на студентите и преводачите, ползващи славянски езици. В този смисъл известна редакция и преработка би направила монографията интересна и полезна за по-широк кръг от филолози и преводачи.

Д-р Р. Железарова е представила още няколко статии, посветени на сходни проблеми от областта на теорията на превода в различни български и чужди научни издания. Ще посоча заглавията на някои от тях: За някои неточности и грешки в превода на фразеологизми (с оглед на славянско-българския превод) (2016); За лесното и трудното в превода между славянски езици (върху материал от български, чешки и словашки) (2014); За писмения превод между славянските езици (интерференция, грешки, непознаване на родния език, редактиране) (2015); Българската реч в речта на преводачите (2015); Интерференция в някои публикувани преводи от чешки на български език (2015); Славянските преводи на Димчо Дебелянов (2011).

Обект на научните интереси на Р. Железарова през последните години (2011-2016) е и изучаването на традициите в издаването на полски, чешки, словашки и български енциклопедии през XIX и XX в. (две статии в съавторство, 2015, 2016). Наблюденията, свързани с тази тема, доказват извода, че българската енциклопедична традиция е адекватна на времето и определя зрелостта на книгоиздаването, наравно на тази на другите славянски страни.

В други три от представените за конкурса статии д-р Железарова показва ясно отношението си към изучаването на родния език като път към намиране на общите черти между българския и останалите славянски езици (За някои характерни особености в речта на политиците, 2011; Българският език в обстановка на глобално езиково разнообразие, 2010; Закон за езика – решение на езикови или политически проблем?, 2010).

Косвено отношение към превода имат статиите, с които д-р Железарова участва в някои сборници, посветени на известни български учени, може би нейни Учители, в които успешно е хармонизирала своите научни интереси с тези на юбилярите: обект на изследване в статията „Как идват заемките от английски в славянските езици?“ (2005) са начините на усвояване на англицизмите в български и чешки, а „За „абстрактния“ и „конкретния“ характер на езиците, съпоставка на френския с някои славянски езици“ (2007). и „За френското присъствие в Кратък чешко-български речник на некнижовната лексика“ (2013) предлагат анализ на френските заемки в славянските езици и по-конкретно, как се адаптират в чешката разговорна лексика.

Изводите от прегледа на научната продукция и на преподавателската дейност на кандидатката ми дават право да разширя и допълня тези приноси, като подчертая привличането на богат и неизследван илюстративен материал от различни славянски езици, както и прилагането на съвременни лингвистични методи и подходи. В проблематиката за грешките в художествения превод, която е слабо проучена в българската транслатология, следователно и в българската славистика, Р. Железарова представя оригинални и многоаспекти интерпретации за причините за съществуващите грешки в някои преводни издания на славянска литература в България.

Представените за конкурса публикации на д-р Р. Железарова имат приносен характер за теорията и практиката на превода, за съпоставително езикознание и за чуждоезиковото обучение.

2. Гл. ас. д-р Йорданка Трифонова участва в настоящия конкурс с една монография и множество студии и статии, речници и учебни помагала, преводи и др.

Самата кандидатка е формулирала 8 области в които вижда своите приноси (семантика, синтаксис, стилистика, теория и история на превода,

лексикология, теоретична лексикография, чуждоезиково обучение, социолингвистика), като темата на конкурса (теория на превода) е поставена на четвърто място. В процедури по конкурси се оценяват само трудове, издадени след придобиване на последната научна степен или академична длъжност на кандидата, като се рецензират главно публикациите, свързани с темата на конкурса.

Монографията „...от своя зов аз слушам ек. Чешки и словашки прочити на Яворовата лирика” (2016) представлява транслатологична студия, посветена на Яворовата поезия и нейните преводи на два славянски езика. Първа глава съдържа обстоен преглед на всички Яворови преводачи на чешки и на словашки, направено е сравнение на преводите хронологично и по езици, което макар и използвано в някои от предишните публикации на авторката, представлява обобщен портрет на преводача на Яворов в две литератури (чешката и словашката). Също така са проучени и анализирани мотивите за избор на конкретните Яворови произведения от всеки от преводачите. Съпоставени са заглавията на Яворовите творби в преводите, композициите и подбора на стихотворения в отделните преводни стихосбирки. Предложеният анализ е приносен не само за транслатологията, но и в литературен и културологичен аспект, макар че трябва да се отбележи, че немалка част от текста е преработен и допълнен вариант на вече публикувани текстове по темата, които са отбелязани в списъка с публикации, представени за участие в конкурса („Яворов на чешки”, 1995 и „Чешки и словашки преводи на поезията на П.К.Яворов”, 2000).

Особено внимание е обърнато на ролята и функцията на графиката в Яворовите творби. Тази част от монографията на д-р Трифонова е по-скоро принос към теорията и историята на българската литература, но не е свързана с темата на конкурса, като и тази тема е преработена и разширена от по-стара публикация на авторката („За графиката на Яворовата поезия”, 2003). Приносен по отношение на теорията на превода е неразработеният до този момент въпрос за личността на преводача на Яворов.

В третата глава на монографията са заявени цели, които за съжаление не са достигнали своето решение: *Графиката на Яворовия текст: преводачески решения* (с. 84-130) представлява изцяло литературен анализ, който обхваща почти цялата част, а *Лексиката на Яворовия текст: преводачески решения* (с.131-133) и *Синтаксисът на Яворовия текст* (с. 134-136) са останали недовършени и не са открити ясни преводачески решения. Точно тези акценти щяха да представляват интерес и от транслатологичен и лингвистичен аспект – доста слабо застъпени, за разлика от литературния. Заключение, в рамките на една страница изглежда недовършено и недоизказано. Единственият извод, до който е достигнато, е, че представата за Яворов в двете чужди литератури не съвпада с тази в българската литература, като не става ясно доколко за тези различни представи носят отговорност самите преводачи или други

субективни фактори, свързани с приемането и разчитането на Яворовата поезия.

Неприятно впечатление оставят множеството печатни и технически грешки, вкл. изписването на имената на някои от преводачите по различен начин (Дана/Дануше, Людмила/Лудмила, Хронкова/Хранкова и др.), неточно изписване на заглавия („Насън и наяве”/„Наяве и насън”) и др.

Останалите научни трудове на д-р Йорданка Трифонова са класифицирани от нея в няколко раздела. В раздел *Семантика* са предложени три публикации от 2003, 2008 и 2010 г. Те очевидно имат оригинален и приносен характер, но още заглавията им показват, че не са тясно свързани с темата на конкурса (За двата модела на пространството в славянските езици; Старите славянски глаголи за положение в съвременния български и чешки език; Старите славянски пространствени глаголи в българския език). Същото важи и за следващите раздели (*Синтаксис*, *Стилистика*, *Теоретична лексикография*, *Социолингвистика*) – оценявам научните качества на тези разработки и компетентността на кандидатката в различни области, но не е без значение, че те датират от доста по-ранен етап (1993-2006) на нейните творчески търсения.

Две от публикациите в раздел *Теория и история на превода*, както самата авторка споделя, очертават „кръгът от проблеми, разгледани в представената по-горе монография”, затова тук няма да бъдат коментирани отново. В раздела, посветен на превода е предложена студията „Наблюдения върху официалния поетически език от времето на тоталитаризма” (1994), която е насочена към лексикалните и граматични особености на поетическия език, използван в трите преведени и публикувани антологии на българската поезия на чешки през периода 1944-1989 г. Интересно за литературознанието е направеното статистическо и социолингвистическо изследване, което разкрива особеностите на българския поетически език. Обект на съпоставка в преводен аспект е другата статия от този раздел („За границите на метафорите в поезията”, 1998), посветена на превода на трета част от поемата „Едисон” на В. Незвал.

Оригинални идеи по отношение на превода на урбаноними и екзоними в художествения текст съдържат статиите „За превода на урбаноними” (2015) и „За екзонимите в чешкия и българския език” (2013). Посочените изследвания разглеждат дискуссионните въпроси и предлагат практически решения за носителите на езика и за изучаващите чуждия език.

В публикациите на Й. Трифонова, включени за участие в конкурса по теория на превода, са намерили място и някои публикации, за които самата тя споменава, че „разглеждат проблем, само констатиран в кандидатската дисертация” (за статията „За апелативно-проприалната омонимия в българския и чешкия език”, 2015), както и „преработен вариант на част от първа глава на дисертацията ми. Публикуването ѝ като отделно изследване

е отговор на критиките срещу изразеното в нея становище” (за студията „За статута на „чуждите” думи в български и чешки език”, под печат). Очевидно темата на дисертацията продължава да вълнува кандидатката, но принципно теми, използвани в дисертации или в други конкурси нямат място в приносите за настоящия конкурс.

Същото важи и за раздела *Теоретична лексикография* – не може да се приеме формулировката „Приносният характер на изследването е във формулирането на въпросите, които трябва да реши славянската преводна лексикография в България с оглед изискванията към е-речниците...” (в „Славянско-българската двуезична лексикография с оглед използването ѝ в е-речниците”, 2011) и „Приносният характер на статията е във формулирането на задачите, които трябва да решат славянските национални лексикографии, за да се уеднакви онимичната информация в славяно-славянските електронни речници” (в „Собствените имена като обект на обработка в двуезичните електронни речници на славянските езици – проблеми и решения”, 2008)

В научното творчество на д-р Й. Трифонова се забелязва и засилен интерес към *социолингвистиката* („Наблюдения върху официалния поетически език от времето на тоталитаризма (лексика и граматика)”, 1994); „Синтактични различия между българските и чешките вестникарски заглавия през последното десетилетие на ХХ век”, 2003), *лингвостатистиката* („Квантитативни аспекти на свързаността на текста (върху материал от лириката на П.К. Яворов)”, 1994) и *лингвокултурологията*, което се основава на факта, че през годините авторката работи в съответните секции на ИБЕ.

Като дългогодишен научен работник от ИБЕ към БАН и хоноруван преподавател по чешки език д-р Й. Трифонова е участвала с доклади в 17 конференции в периода от 1998 до 2014 г., голяма част от които са приложени като публикации в сборниците от съответните научни форуми.

От участието на двете кандидатки в редица национални и международни научни форуми, членството им в различни дружества, личните им контакти с колеги от български и чуждестранни университети, можем да добием представа за широката им професионална квалификация.

В трудовете на д-р Й. Трифонова има различни привличащи вниманието аспекти в посочените области на изследване. В тях има много приноси за лингвистичната наука моменти. Тази многоаспектност свидетелства за широкия обхват на интересите ѝ и за нейната добра лингвистична осведоменост, но не всички имат пряко отношение към темата на обявения конкурс.

Проследявайки теоретичните интереси, методиката на изследвания и тематиката на публикациите на двете кандидатки, установих, че в тази

посока гл. ас. д-р Радост Железарова се откроява като доста по-подходяща по следните причини:

Преподавателската дейност на д-р Р. Железарова от последните десетина години като представител на Катедрата по славянско езикознание, където е преминало изцяло професионалното ѝ израстване, е съсредоточена върху лекционните курсове (теорията на превода и техника на филологическата работа), които са съобразени с разноликия образ на славистиката по отношение на профили (чешки, словашки, полски, украински, сръбски и хърватски). Р. Железарова е инициатор и главен двигател на Конферентния превод в зала от/на съответния славянски език;

С монографията си Р. Железарова заема по-активна позиция по отношение на настоящия конкурс – темата има пряка връзка с темата на конкурса и отразява актуални проблеми, свързани с грешките, които се отнасят както към теорията и практиката на превода, така и към чуждоезиковото обучение. Ясно личи, че е обмислена и написана като хабилитационен труд, за нуждите на студентите-слависти, но би могла да бъде полезна и за всички студенти с изявен интерес към превода. Темата в монографията на Й. Трифонова е оригинална, обмисляна и разработвана в продължение на години, голяма част от текста вече е отпечатван в различни издания, но от друга страна текстът оставя впечатлението за недовършеност.

Научната продукция, представена за конкурса от д-р Р. Железарова, е тематично фокусирана, методически издържана и публикувана през последните 5 години.

В заключение давам висока оценка на преподавателската и научно-изследователската дейност и на двете кандидатки, но въз основа на изказаните по-горе съображения, предлагам **гл. ас. д-р Радост Железарова да бъде избрана за „доцент” по направление 2.1. Филология (славянска филология – теория на превода)** в конкурса, обявен от СУ „Св Климент Охридски”.

11.06.2016

проф. д-р Дияна Янкова